

UDK: 811.163.42'243:811.163.42'367.625'366.587:81'232

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćen za tisak: 10. prosinca 2007.

Složenost ovladavanja glagolskim vidom u inojezičnome hrvatskome

Lidija Cvikić i Zrinka Jelaska

Zagreb

Glagolski vid jedan je od najtežih obilježja hrvatskoga jezika kojima inojezični učenici, i to izvorni govornici neslavenskih jezika, moraju ovladati. U tome je hrvatski sličan drugim slavenskim jezicima. Glavni je uzrok složenost znanja koja je nužna da bi se proizvodile rečenice s glagolima točnoga vida i oblika. U ovome se radu istražuje usvojenost pojedinih elemenata glagolskoga vida kod odraslih učenika inojezičnoga hrvatskoga. U prvome se dijelu rada daje kraći pregled obilježja vida i istraživanja ovladavanja vidom kod inojezičnih učenika općenito, učenika dvaju slavenskih jezika i hrvatskoga. U drugome dijelu rada prikazuju se rezultati istraživanja ovladanosti vidom skupine ispitanika.

Istraživanje je potvrdilo pretpostavku da se glagolski vid sastoji od više različitih elemenata znanja i da se ti elementi usvajaju istovremeno, ali u različitim stupnjevima. Većina odstupanja u uporabi nastala je zbog neusvojenosti oblika glagola. Pokazalo se da su učenici inojezičnoga hrvatskoga svjesni postojanja kategorije glagolskoga vida, ali značenje glagola uglavnom vežu uz jedan vid. Učenici na srednjoj razini znanja hrvatskoga u vrlo su visokome stupnju ovladali glagolskim vidom pojedinoga glagola te su sposobni pravilno odrediti vid glagola kada je on naveden samostalno i kada je u paru. Općenito povećanje točnosti određivanja vida, a kod pojedinih glagola i dvostruko točnije kada su glagoli ponuđeni u paru, potvrđuje stav dijela stručnjaka da je glagole potrebno poučavati u paru te ih tako i navoditi u priručnicima.

0. Uvod

Gramatička se kategorija glagolskoga vida ili aspekta pojavljuje u opisima različitih jezika. No, nerijetko se istim pojmom opisuju raznolike jezične

pojave. Primjerice, glagolski vid u engleskome jeziku, *razvojni* nasuprot *nerazvojnome* (engl. *progressive* vs. *non-progressive*), često se izjednačuje s trajnim nasuprot netrajnom vidu (engl. *continous* vs. *non-continous*), iako je riječ od dvije jezične pojave (npr. kantoneški kineski ima oba). Razvojni aspekt izražava radnju koja se razvija (ne i stanje), npr. *Ptica je slijetala na granu* (u tome je trenu bila usred radnje slijetanja), dok trajni aspekt izražava stanje subjekta koji nastavlja radnju ili događaja, npr. *Ptica je stajala na grani*. Mišljenja su o odnosu tih dvaju aspekata podijeljena: uključuje li jedan drugi ili su oba podređenice neprekidnih (durativnih) glagola. U svakome slučaju, engleski se vid bitno razlikuje od glagolskoga vida u hrvatskome jeziku.

Tako se i njemačka kategorija *Aktionsart* u hrvatskome naziva *način vršenja glagolske radnje* (Barić i drugi 1997) ili *glagolskovidsko značenje* (Silić i Pranjković 2005) jer se razlikuje od glagolskoga vida. Naime, pojedini načini vršenja glagolske radnje mogu se u hrvatskome odnositi i na svršene i na nesvršene glagole. Na primjer, raspodjelno (distributivno) značenje imaju i svršeni *pospremiti* i nesvršeni *pospremati*, dok učestalo (iterativno) značenje mogu imati i nesvršeni *zatvarati* i svršeni *pozatvarati* (Barić i drugi 2000). Isto tako jedan hrvatski glagol može izražavati više različitih načina vršenja radnje, npr. početak i višekratnost početni (inkoativni) glagol *polijetati*, ili pak višekratnu, ali i jednokratnu radnju kao učestali nesvršeni *dolaziti*, npr. *Upravo sada dolazi* i *On redovito dolazi*. Hrvatski takva obilježja vida dijeli s drugim slavenskim jezicima.

Glagolski vid ili aspekt općenito se može odrediti kao gramatička kategorija koja izražava vremenski pogled na radnju ili stanje izraženo glagolom. Budući da je riječ samo o donekle sličnoj kategoriji u različitim jezicima, pri usvajanju glagolskoga vida u drugome jeziku može doći do različitih poteškoća, naročito ako se glagolski vid u dvama jezicima bitno razlikuje, kao u germanskim nasuprot slavenskim jezicima. Kako su inojezični učenici hrvatskoga (tj. hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika — J2) nerijetko izvorni govornici neslavenskih jezika, tako je za njih usvajanje kategorije glagolskoga vida vrlo zahtjevan zadatak. Smatra se da je za strance koji uče hrvatski (i neke druge slavenske jezike) to najveći problem, veći od padeža (npr. Monnesland 2003, Čilaš 2005).

U ovome će se radu istražiti usvojenost pojedinih elemenata glagolskoga vida kod odraslih učenika inojezičnoga hrvatskoga. Nakon kraćega pregleda obilježja vida i istraživanja ovladavanja vidom u inojezičnome hrvatskome prikazat će se rezultati istraživanja o ovladanosti vidom skupine ispitanika. Osnovni je cilj istraživanja ispitati sastoji li se doista ovladavanje glagolskim vidom od različitih elemenata te usvajaju li se ovi elementi istovremeno, ali u različitim stupnjevima.

0.1. Odrednice vida u hrvatskome

U jezikoslovlju nema općeprihvaćenih odrednica svršenosti (perfektivnosti) i nesvršenosti (imperfektivnosti). Jedna od postojećih kazuje da imperfektivnost izriče događaj ili stanje s obzirom na njegovu unutrašnju vremensku strukturu, dok perfektivnost izriče događaj ili stanje kao jednostavnu cjelinu, bez obzira na unutarnju vremensku strukturu u kojoj se pojavljuje (Loos 2003). U hrvatskome se vid određuje kao podatak koji izriče svaki glagol o svršenosti ili nesvršenosti radnje, tj. o tome kakva je radnja u odnosu prema vremenu (Jelaska i Opačić 2005) ili pak kao sredstvo izražavanja svršenosti ili nesvršenosti glagolske radnje (Silić i Pranjković 2005). Nesvršeni glagol usmjeren je na čin koji traje, u kojemu je istaknuto i vrijeme njegova zbivanja (Jelaska i Opačić 2005), dakle proces ili čin s unutrašnjim vremenskim ustrojem, dok je svršeni glagol usmjeren na sam čin radnje kao jednostavnu cjelinu. Kako se svršeni glagoli ne mogu promatrati raspoređeni u vremenskome tijeku, oni izriču radnju ili stanje kao ukupnost, gotovost, završenost, izvršenost, ograničenost, ishod procesa, tj. proces vezan početkom, svršetkom, prostorno ili kako drugačije. Kako se nesvršeni glagoli promatraju u vremenu, pojedinim se nesvršenim glagolima ne zna ishod, npr. netko tko je pisao priču nije ju nužno morao ikada završiti, za razliku od onoga tko ju je napisao, dakle i završio.

0.2. Vidski parnjaci i vidski parovi

Dva glagola koja se razlikuju samo po vidu, ne i načinom vršenja glagolske radnje, nazivaju se *vidski parnjaci*, npr. *bacati* i *baciti* ili *pisati* i *napisati*. Iako se tako znaju nazivati i dva glagola koja se osim vidom razlikuju i načinom vršenja radnje (Barić i ostali 1997), npr. *doći* i *dolaziti* koji je i učestali glagol, ili *pjevati* i *pjevucnuti* koji je i umanjenički (deminutivni) glagol, u ovome se radu predlaže da se takve glagole jednostavno naziva *vidskim parovima* kako bi se razlikovali od vidskih parnjaka. Tako umjesto istoznačnosti *vidski par* i *vidski parnjak* postaju dva razlikovna naziva, čime bi postalo nepotrebno nazivati neke vidske parove ili parnjake pravima, što se povremeno događa (npr. Raguž 1997: 159).

0.3. Modularna obilježja vida u hrvatskome

Različita usmjerenost svakoga vidskoga parnjaka prema vremenskoj strukturi u hrvatskome je kategorijska. No vid u sebi uključuje nekoliko jezičnih razina. To pokazuje i činjenica da uporaba glagola neprikladna vida ili daje drugačije značenje od namjeravanoga, ili rečenicu čini negramatičnom.

Semantička obilježja vida — Sama značenjska usmjerenost prema činu u trajanju ili samomu činu čini vidsku razliku semantičkom. Česta poveza-

nost dodatnih načina vršenja radnje uz promjenu vida samo potvrđuju da jest riječ o značenju. Međutim, značenjska razlika u svršenosti svojstvena vidskim parnjacima ne očituje se uvijek samo u tome što jedan član dobiva opće značenje poput trajnosti, za razliku od drugoga koji ga nema. U njoj je dovoljno značenjske jedinstvenosti da se svaki od vidskih parnjaka može samostalno ponašati i proširivati značenje bez uključivanja drugoga parnjaka u to. Takvim nejednakim, nesimetričnim značenjskim proširivanjem od parnjaka nastaju djelomični, necjeloviti vidski parovi. Na primjer, glagol *doći* poprima u razgovornome jeziku i značenje *stajati, koštati*, npr. *Koliko bi to došlo?*, koje *dolaziti* ne poprima (Matasović 2002). Tako je spomenuti glagol *dolaziti* parnjak glagolu *doći* u rečenici poput *Voditeljica je upravo dolazila*, a par u rečenici *Ona je obično dolazila prekasno*.

Zbog važne uloge semantike u odnosu na vid neki istraživači predlažu klasifikaciju situacija umjesto aspekta. Tako Monnesland (2003), koji ističe da je za razumijevanje glagolskoga vida bitno i značenje glagola, predlaže četiri skupine situacija za hrvatski, kao u (1).

- (1) a) Samo nesvršeni glagoli koji označuju stanje ili radnje.
- b) Nesvršeni glagoli koji označuju neograničen proces, a njihovi svršeni parovi proces s rezultatom.
- c) Trenutni glagoli koji označuju radnju bez trajanja pa njihovi svršeni parovi označuju ponavljanje.
- d) Samo svršeni glagoli koji označuju granicu.

Morfološka obilježja vida — U slavenskim jezicima, pa tako i u hrvatskome, glagoli se prema vidu razlikuju već u svome osnovnome obliku, infinitivu. Ako su tvoreni sufiksima, mogu pripadati i različitim konjugacijama, npr. *baciti, bacim, bace...* prema *bacati, bacam, bacaju* ili *kupiti, kupim, kupe* prema *kupovati, kupujem, kupuju*. Stoga je vid i morfološka pojava. Uključenost morfološke razine u kategoriju vida očituje se i u nemogućnosti tvorbe nekih glagolskih oblika za glagole jednoga ili drugoga vida, kao npr. **iskopajući, *pokoseći, *zamolijahu* ili normativnoj zabrani, npr. **kopavši, *molivši, *molih*, iako one proizlaze i iz značenjskih obilježja.

Sintaktička obilježja vida — Kako se kategorija vida odnosi na glagol koji dolazi u službi predikata, vid ima i sintaktičke posljedice: svršeni glagoli ne mogu označivati radnju istodobnu s trenutkom govorenja. Svršenost se pojavljuje samo kao pojava izvan vremena govorenja (Jelaska i Opačić 2005). Stoga se svršeni glagoli ne mogu pojaviti u rečenicama kojima se izražava prava sadašnjost. S druge pak strane, prezent svršenih glagola obično zamjenjuje futur II (egzaktni) u zavisnim surečenicama.

1. Istraživanja glagolskoga vida u usvajanju drugoga jezika

Kako se u istraživanjima drugoga jezika (engl. *SLA*, više u Medved-Krajnović 2006) stručnjaci bave i raznolikim temama, i različitim jezicima, usvajanje vida također je jedna od istraživanih tema, posebno međuodnos usvajanja kategorija vremena i vida. U uvodu je navedeno da se pod pojmom vida ili aspekta nerijetko kriju bitno različite jezične pojave. No, budući da se ovim poglavljem želi dati kratak pregled spoznaja o usvajanju vida u J2, a ne njegova usporedba u različitim jezicima (o tome više u Novak-Milić 2007), u ovome će se radu pojam i naziv *aspekt* rabiti u najširem značenju, odnosno u značenju kako se on rabi u spominjanim radovima.

U istraživanjima drugoga jezika usvajanje kategorije aspekta uglavnom je povezano s usvajanjem kategorije vremena. Osamdesetih godina pokazalo se da se u početku učenja inojezični učenici služe leksičkim sredstvima kako bi označili vrijeme. Potom ulaze u fazu u kojoj dolazi do nepodudaranja u usvojenosti glagolskih oblika i njihovih značenja. Naime, pojedini se glagolski oblici u engleskome jeziku usvajaju prije nego njihovo značenje, odnosno prije nego ih se nauči pravilno rabiti (Bardovi-Harlig 1992). Uz to je usvojenost pojedinih glagolskih oblika (npr. *simple past* u engleskome) povezana s leksičkim aspektom glagola (Bardovi-Harlig 1998).

Od četiri vrste glagola: glagola *uspjeha* (engl. *achievement*), glagola *postignuća* (engl. *accomplishment*), glagola stanja (engl. *state*) i radnje (engl. *activity*) prve su dvije inojezičnim učenicima lakše u označavanju prošlosti. Glagoli *uspjeha* (npr. *recognize*, *realize*, *arrive*) i *postignuća* (npr. *drown*, *paint NP*) pripadaju teličnim glagolima, za razlikuju od ateličnih (Comrie 1976) glagola stanja (npr. *know*) i radnje (npr. *walk*). Telični glagoli imaju konačnu točku (engl. *terminal point*), što znači da prikazuju radnju kao gotovu. Treba napomenuti da se sam pojam teličnosti u stručnoj literaturi različito shvaća, npr. neke se odrednice zadržavaju na razini glagola, tj. predikata, a neke nadržavaju jezikoslovlje ulazeći u područje logike i filozofije (o tome više u Novak-Milić 2007).

Inojezični učenici engleskoga pravilno rabe jednostavno prošlo vrijeme (engl. *simple past*) glagola *uspjeha* i *postignuća* već na vrlo niskome stupnju znanja jezika. Iz toga se može zaključiti da su za inojezične učenike engleskoga najbolji primjeri uporabe prošloga vremena telični glagoli. Ta su istraživanja dovela do postavljanja pretpostavke o usvajanju aspekta (engl. *Aspect Hypothesis*).

K. Bardovi-Harlig (2000) navodi četiri temeljne postavke ovoga modela usvajanja aspekta kod inojezičnih učenika navodeći redosljed usvajanja pojedinih kategorija u kojima se očituje njegovo označavanje kao u (2).

- (2) a) *Prošlost* — *Prošlost* se najprije označava na glagolima *uspjeha* i *postignuća*, a zatim na glagolima *radnje* i *stanja*.

- b) *Perfektivnost* — U jezicima koji razlikuju *perfektivno* i *imperfektivno* (npr. španjolski, francuski) najprije se usvaja označavanje perfektivne prošlosti, dok označavanje imperfektivne prošlosti započinje glagolima stanja, slijede glagoli radnje, pa postignuća i na kraju glagoli uspjeha.
- c) *Progresivnost* — U jezicima koji imaju progresivni aspekt označavanje kategorije *progresivno* započinje s glagolima radnje, a zatim se širi na glagole postignuća i uspjeha.
- d) *Progresivnost* — Označavanje *progresivnosti* nikada se netočno ne prenosi na glagole stanja.

Postavke navedene u (2) potvrđene su u istraživanjima brojnih jezika, npr. engleskoga (Bardovi-Harlig 1998, Robinson 1995), španjolskoga (Andersen 1991, Salaberry 1999), francuskoga (Bergström 1995, Bardovi-Harlig i Bergström 1996), japanskoga (Shirai 1995) itd.

1.1. Glagolski vid u ovladavanju slavenskim jezicima kao J2

Usvajanja glagolskoga vida u slavenskim jezicima kao J2 uglavnom je svedeno na pojedinačne primjere, a istraživalo se npr. usvajanje pojedinačnih kategorija (telični glagoli), odnosno pravilna uporaba vida. Takav pristup omogućuje usporedbu s rezultatima za neslavenske jezike, odnosno mogu se istraživati razlike u uporabi vida kod izvornih i neizvornih govornika.

Nedostaju sustavnija razvojna istraživanja provedena za različite slavenske jezike na velikome broju ispitanika. Takva bi istraživanja omogućila otkrivanje univerzalnosti u usvajanju kategorije aspekta, ali i posebnosti usvajanja vida u slavenskim jezicima. Za njih je potrebno obaviti mnogo predradnja, poput istraživanja ustroja umnoga rječnika (mentalnoga leksikona) kod izvornih govornika slavenskih jezika (Slabakova 2005).

1.1.1. Inojezični češki

B. Schmiedtovà (2003) bavi se inojezičnim češkim (češkim kao J2) i istražuje postoji li razlika u uporabi svršenih i nesvršenih glagola ovisno o prvome jeziku učenika, njemačkome i engleskome. Njezino je istraživanje pokazalo da u služenju češkim izvorni govornici njemačkoga rabe znatno više svršenih glagola (i od izvornih govornika češkoga i od izvornih govornika engleskoga), a njih uglavnom tvore prefiksacijom. Govornici engleskoga u služenju češkim rabe više nesvršenih glagola, a među svršenim glagolima znatno češće rabe glagole tvorene sufiksima od glagola tvorenih prefiksima. Kao mogući razlog takvoj uporabi glagolskoga vida autorica navodi upravo izvorni jezik učenika. Naime, u engleskome se jeziku razvojnost, tj. progresivnost označava sufiksom (važna je desna strana glagola), dok se u njemačkome način vršenja radnje, tj. *Aktionsart* označava prefiksima (važna je lijeva strana glagola).

1.1.2. Inojezični ruski

R. Slabakova (2005) bavi se usvajanjem teličnih glagola u rusnome kao J2. Zaključuje da se funkcionalnost kategorije aspekta usvaja brzo i relativno lako, no poteškoće postoje sa sematikom jer se teličnost u različitim glagola izražava različitim prefiksima, a usvajanje dodatno otežava višeznačnost prefikasa.

1.1.3. Inojezični hrvatski

Do sada nije bilo ni sustavnih istraživanja o usvajanju glagolskoga vida u hrvatskome. Nije poznato kada se i kako ova gramatička kategorija usvaja u hrvatskome kao J2 te je li njezino usvajanje vezano uz usvajanje glagolskih vremena ili uz značenje pojedinih glagola. I dok je, primjerice, o poučavanju padeža i glagola objavljeno desetak radova (više u Cvikić i Jelaska 2005), u dosadašnjim istraživanjima usvajanja inojezičnoga hrvatskoga ima samo nekoliko istraživanja koja su obuhvaćala i glagolski vid, izravno ili posredno.

Hrvatski kao drugi jezik u dječjoj dobi — L. Cvikić i J. Kuvač (2007) istraživale su usvojenost hrvatskoga jezika kod djece materinskoga romskoga. Pokazale su da djeca materinskoga romskoga u predškolskoj dobi još nisu usvojila kategoriju vida, a svršenost radnje iskazuju leksičkim sredstvima, kao u (3.i) umjesto (3.ii).

- (3) *i. Dječak gradi dvorac. → Dječak je gotov.*
ii. Dječak gradi dvorac. → Dječak je sagradio dvorac.

Svršeni su se glagoli pojavili samo u jednoj od tri skupine ispitane djece, no i tada ograničeni samo na nekoliko primjera (*popiti, osušiti, izvaditi*). Pokazalo se da je kod dijela ispitanika započelo usvajanje kategorije vida jer njihov međujezik pokazuje obilježja početnoga stupnja usvajanja kategorije aspekta potvrđena u literaturi. Naime, usvojeni su svršeni glagoli telični, što je u skladu s pretpostavkom o usvajanju aspekta (Bardovi-Harlig 2000).

Hrvatski kao iní jezik u odrasloj dobi — U proučavanju hrvatskoga kao drugoga i stranoga bilo je tek nekoliko radova koji su se bavili vidom. Z. Jelaska i T. Bošnjak (2005) u istraživanju pisanih radova inojezičnih učenika hrvatskoga na sveučilišnoj razini pokazale su kako uporaba glagola svršenoga vida raste sa sve višim razinama znanja u opisima događaja: od početnika koji uopće ne rabe svršene glagole do učenika srednje razine kojima broj svršenih natuknica može biti i veći od nesvršenih. Z. Jelaska, L. Cvikić i M. Musulin (2005) pokazale su na temelju raščlambe dijela građe navedene u ovome radu da su teškoće u usvajanju vida povezanije s leksičkom nego morfološkom razinom.

O poteškoćama u usvajanju glagolskoga vida u hrvatskome kao inome jeziku za sada se može govoriti uglavnom samo na temelju nastavne prakse.

Ona pokazuje da mnogi inojezični učenici hrvatskoga na visokome stupnju znanja i dalje griješe u uporabi glagolskoga vida.

Poučavanje vidu — U radovima koji se bave pristupima i metodama poučavanja hrvatskoga kao J2 glagolski je vid zanemarena tema. Svijetla su dva primjera. S. Monnesland (2003) navodi u spomenutomu radu da je glagolski vid velika poteškoća zbog svoje velike morfološke složenosti u slavenskim jezicima i zbog toga što odnos među članovima para nije jednak kod svih glagola zbog njihove semantike, ali i zato što oblici koji izražavaju vid imaju i druge uloge u hrvatskome jeziku, kao u (4).

- (4) a) Vidska uloga
 — proces, npr. *Pio je vino.*
 — ograničenje glagolske radnje (često s rezultatom), npr. *Popio je vino.*
- b) Iterativna uloga
 — učestalost, navika, npr. *Svaki dan popije bocu vina.*
Svaki dan popio bi bocu vina.
- c) Generička uloga
 — svevremenska radnja, općenitost svojstvena vrsti, npr. *Dalmatinci piju crno vino.*
 — uz kvantifikaciju mogu i svršeni, npr. *Profesori lako zaborave dogovore.*
- d) Modalna uloga
 — mogućnost ili potreba, npr. *Možda se pronađe i bolje rješenje.*
 — zamjena za imperativ u uputama, npr. *Doda se malo papra.*

M. Čilaš (2005) pokazala je kako se glagolski vid poučava u nastavi hrvatskoga kao J2 i predložila davanje iscrpnoga popisa priloga i veznika koji strancima mogu služiti kao signal za prepoznavanje i uporabu glagolskoga vida.

Uzroci poteškoćama — Iako se čini jasnim da je uzrok poteškoćama u usvajanju kategorije vida najviše u njezinoj složenosti, moguće je da i način na koji je opisana ili objašnjena učenicima inojezičnoga hrvatskoga igra negativnu ulogu. Naime, do sada je nekoliko puta upozoravano da opis glagolskoga vida u postojećim priručnicima nije prikladan neizvornim govornicima (Opačić 2002, 2004; Jelaska i Opačić 2005).

Udžbenici inojezičnoga hrvatskoga — U udžbenicima hrvatskoga kao J2 glagolskome se vidu ne posvećuje dovoljna pozornost (Geld i Cvikić 2004). Problematika vida na početnim stupnjevima uglavnom je netaknuta. Ako se i spominje, spominje se vrlo oskudno, a pristup je jednak kao za izvorne govornike. Npr. Engelsfeld samo kratko (1990: 167–168) navodi da se hrvatski po vidu razlikuje od ostalih zapadnoeuropskih jezika tumačeći svršene oblike kao radnju koja se razvija, a nesvršene kao radnju koja je završena i ograničena i dajući nekoliko primjera rečenica te tvorbenih razlika.

Stanje je nešto bolje u onima koje su napisani u inozemstvu. M. Korom (1998) u udžbeniku za srednju razinu njemačkoga govornoga područja kontrastivno pristupa glagolskome vidu (uspoređuje ga s načinom vršenja glagolske radnje u njemačkome jeziku). Norris (2003) govori nešto o vidu u četiri lekcije (6, 11, 12, 14), što samo po sebi pokazuje da se ne može odjednom usvojiti. R. Alexander i E. Elias-Bursać (2006) slično postupaju znatno češće spominjući određene dijelove vida na različitim mjestima u udžbeniku.

1.2. Glagolski vid i elementi jezičnoga znanja

Činjenica da učenici inojezičnoga hrvatskoga na višoj srednjoj razini znanja još nisu u potpunosti ovladali glagolskim vidom pokazuje da je ta jezična kategorija doista složena. Može se pretpostaviti da se i u inojezičnome hrvatskome, kao i u ruskome, funkcionalnost kategorije vida usvaja relativno lako, a da su poteškoće u semantici (Slabakova 2005). Dobro je postaviti teorijsko pitanje koji su sve elementi znanja uopće uključeni u znanje glagolskoga vida.

U ovome se radu smatra da znanje hrvatskoga glagolskoga vida vrlo složeno i uključuje znanje njegova oblika, značenja, uporabe te znanje nekih drugih jezičnih sastavnica, obilježja ili kategorija (npr. znanje riječi, Nation 2001). U (5) prikazane su neke od tih vrsta znanja o hrvatskome vidu (nisu posve jednoznačno svrstane jer pojedina pripadaju i dvjema ili većemu broju kategorija, npr. leksička su se značenja morfema mogla smjestiti i pod leksičko-semantička znanja).

(5) 1. Leksičko-semantička znanja

- glagolski vid očituje se leksički: pojedini je glagolski leksem svršen ili nesvršen (*pasti* svr. — *jesti* nesvr.)
- postoje dvovidni glagoli: oni su i svršeni i nesvršeni (*ručati*, *vidjeti*)

1.1. Vidski parovi

- postoje vidski parovi (*loviti* — *uloviti*)
- među vidskim parovima neki su vidski parnjaci (*krasti* — *ukrasti*, *položiti* — *polagati*)
- postoje necjeloviti vidski parovi (*odgovoriti* — *odgovarati*; ali: *odgovarati* 'biti odgovoran' — **odgovoriti*)
- postoje glagoli koji nemaju vidski par (*sudjelovati*)

2. Fonološko-morfološka znanja

- neke vidske parove čine glagoli s različitim osnovama (*reći* — *govoriti*)
- neki vidski parovi mogu imati vrlo slične osnove (*baciti* — *bacati*)

- neki vidski parovi imaju promijenjene korijene zbog različitih glasovnih promjena (*uletjeti* — *ulijetati*, *vidjeti* — *viđati*, *oprostiti* — *oprašati*)
- glagoli koji čine vidski par mogu pripadati različitim konjugacijama (*skočiti* — *skakati*)

3. Tvorbena znanja

- vidski par uglavnom se tvori izvođenjem, prefiksima i sufiksima
- neki se parovi tvore unutrašnjom tvorbom (*omotati* — *omatati*)

3.1. Izvođenje vidskoga para

- svršeni vid može se tvoriti prefiksima (*čitati* — *pročitati*)
- svršeni vid može se tvoriti i sufiksom *-nu-* (*vikati* — *viknuti*)
- nesvršeni vid može se tvoriti sufiksima (*prepisati* — *prepisivati*)
- pojedini su prefiksi različito plodni (neplodni, slabo plodni, jako plodni)

3.2. Leksička značenja morfema

- prefiksi nose i dodatno leksičko značenje (*prepisati*, *zapisati*, *potpisati*)
- sufiksi mogu imati i dodatno leksičko značenje (*pjevati* — *pjevuckati*)
- pojedini su prefiksi višeznačni (*nahvaliti*, *nacrtati*, *nabacati*, *načuti*)

4. Sintaktičko-pragmatična znanja

- članovi pojedinoga vida sintaktički su ograničeni (npr. prezentom svršenih glagola ne može se izreći prava sadašnjost, ali može budućnost)
- članovi pojedinoga vida pragmatički su određeni (npr. u poslovicama se pojavljuju i svršeni glagoli, iako su one općenite)

Iako navedeni popis ne iscrpljuje sve elemente znanja glagolskoga vida, već se iz navedenoga može zaključiti koliko je složeno znanje glagolskoga vida u hrvatskome jeziku. Stoga se može pretpostaviti da se, baš kao i sva ostala jezična znanja, jedan element znanja ne usvaja tek nakon što je prethodna u potpunosti usvojen, već se različite elementi znanja usvajaju usporedno, ali u različitim stupnjevima. Za potvrdu ove pretpostavke navest će se primjer koji navode Geld i Cvikić (2004). Učenici inojezičnoga hrvatskoga proizveli su rečenice (6) i (7).

(6) Nisam *stizala* jer nije bilo benzina u autu.

(7) Daj mi da ti to *kupovam*.

U primjerima (6) i (7) učenik nije usvojio uporabu glagolskoga vida, odnosno upotrijebio je neprikladan član para. No, u (6) vidljivo je da je inojezični učenik usvojio morfologiju: proizveo je gramatički pravilan oblik glagola (*stizati*), što nije slučaj u (7). Činjenica da ni kod jednoga glagola nije usvojena pravilna uporaba vida, no da je bar usvojen oblik prezenta (6) jednoga od njih, pokazuje stupnjevost usvajanja različitih elemenata glagolskoga vida.

2. Istraživanje

Istraživanje usvojenosti glagolskoga vida kod odraslih učenika inojezičnoga hrvatskoga provedeno je s polaznicima *Sveučilišne škole hrvatskoga jezika i kulture*. To je četverotjedni intenzivni program učenja hrvatskoga jezika koji obuhvaća jezičnu nastavu i nastavu hrvatske kulture, a provodi se u organizaciji Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatske matice iseljenika. Željelo se istražiti elemente znanja kao u (8).

- (8) *i.* Osviještenost da postoji glagolski vid
- ii.* Određivanje vida:
- a) znanje o tome koji je glagol kojega vida
 - b) prepoznavanje glagolskoga vida kod članova vidskoga para
- iii.* Uporaba vida:
- a) uporaba odgovarajućega vida (određeno kontekstom)
 - b) uporaba pravilnoga morfološkoga oblika glagola

2.1. Zadatci

Svaki je od navedenih elemenata ispitivan posebnim zadatkom. Kako bi se izbjegla netočnost odgovora uzrokovana nepoznavanjem značenja glagola, odabrani su glagoli koji se nalaze među 4000 najčešćih riječi hrvatskoga jezika.

Da bi se ispitala osviještenost učenika o postojanju glagolskoga vida (8.i), ispitanicima je dan popis engleskih glagola koje su trebali prevesti na hrvatski jezik. Prijevodnim zadatkom s 65 glagola željelo se provjeriti hoće li ispitanici navoditi oba vida (vidske parove) ili će rabiti samo jedan vid. Željelo se provjeriti i pokazuju li pri prijevodu ispitanici veću sklonost prema jednome od dva vida, svršenomu ili nesvršenomu.

Znanje o vidskim obilježjima glagola (ii.a) ispitivalo se popisom od 65 glagola za koje je trebalo odrediti vid. Prepoznavanje glagolskoga vida kod oba člana (ii.b) ispitivano je popisom od 65 vidskih parova (65 istih glagola kao u prethodnome zadatku navedenih sa svojim vidskim parom).

Uporaba odgovarajućega vida (iii) ispitana je zadatkom u kojemu su ispitanici zadane 24 rečenice trebali nadopuniti pravilnim oblikom (iii.b) jednoga od dva ponuđena glagola prikladnoga vida (iii.a), ukupno je bilo 12 vidskih parova.

2.2. Ispitanici

Budući da je riječ o vrlo složenome jezičnome gradivu, za ispitivanje su odbrani polaznici na višem stupnju srednje razine znanja, koji su uglavnom ovladali hrvatskom morfosintaksom te se glatko mogu sporazumijevati

govoreći o općim temama i temama vezanim uz vlastito zanimanje i sklonosti. Kako se istraživanje sastojalo od tri opsežna zadatka, provedeno je dva uzastopna dana. Zbog toga u istraživanju nije sudjelovao isti broj ispitanika u svim zadacima: ispitivanje osviještenosti o postojanju glagolskoga vida provedeno je s 10 ispitanika, a određivanje glagolskoga vida i uporaba glagolskoga vida s 12 ispitanika.

3. Rezultati i rasprava

O rezultatima će se raspraviti nakon prikaza svakoga zadatka. Oni će se izložiti tablicama i slikama, kako bi bili što jasniji.

3.1. Prijevod glagola

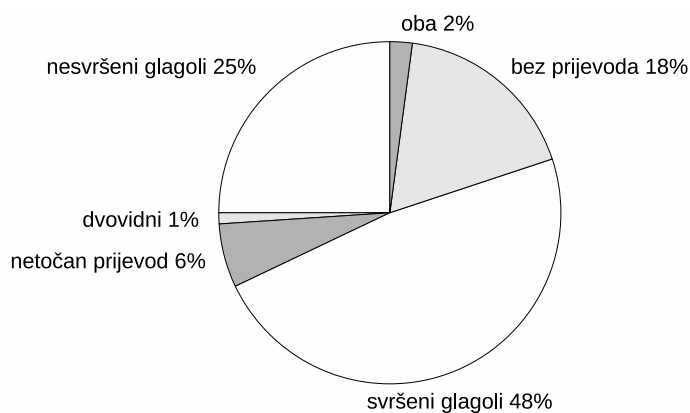
Tablica 1 prikazuje rezultate istraživanja osviještenosti postojanja vida prijevodnim zadatkom sa 65 glagola. Ispitanici su većinu glagola (72%) preveli samo jednim članom, dok su oba člana para naveli samo u 2% prijevoda.

<i>Prijevod</i>	<i>Postotak</i>
Jedan glagol	72%
Dva glagola (vidski par)	2%
Dvovidni glagol	1%
Netočan prijevod	6%
Bez odgovora	19%

Tablica 1: Prijevod glagola

Oba su člana glagolskoga vidskoga para navedena ukupno samo deset puta kod ukupno šest ispitanika. To znači da četvero ispitanika ni u jednome slučaju nije u prijevodu navelo oba člana vidskoga para. Dvovidni je glagol u prijevodu uporabilo pet (5) ispitanika u ukupno pet (5) slučajeva, što čini 1%. Netočni prijevodi čine 6% rezultata, a bez odgovora je ostalo 19% ispitanih glagola. Broj neprevedenih glagola po ispitaniku kreće se od 0 do 34 (jedan ispitanik). Najveći je broj točnih odgovora bio 58 (90%), najmanji 23 (36%), a prosječan 48 (76%).

Rezultati provjere veće sklonosti ispitanika prema jednomu od dva vida prikazani su postotkom (slika 1). Pokazuje se velika prevlast svršenih glagola. Od ukupnoga broja svih prevedenih pojava svršenih je glagola gotovo pedeset posto (48%), a nesvršenih samo jednu četvrtinu (25%). Razlika je još vidljivija promotrimo li samo točne odgovore. Svršeni glagoli čine 66% točnih odgovora, a nesvršeni 34%.

Slika 1: Odnos svršenih i nesvršenih glagola u prijevodu

Pri pojedinačnoj analizi glagola primijećeno je da su pojedine glagole ispitanici prevodili isključivo jednim vidom. Tako su neki glagoli navedeni samo u svršenome vidu: *posjetiti*, *uzeti*, *donijeti*, *razumjeti*, *otvoriti*, a drugi u nesvršenom: *pisati*, *raditi*, *čitati*. Oba su vida podjednako često upotrijebljena kod glagola: *kasniti* — *zakasniti* i *razviti* — *razvijati*. Ciljanim opsežnijim istraživanjem trebalo bi istražiti ovisi li uporaba određenoga glagolskoga vida o značenju glagola i kako ili učenici inojezičnoga hrvatskoga imaju općenitu sklonost prema jednomu vidu.

3.2. Određivanje vida

U drugome su zadatku ispitanici zadanim glagolima trebali odrediti glagolski vid. U prvome dijelu zadatka određivali su vid pojedinačnim glagolima, a u drugome su dijelu zadatka bili navedeni vidski parnjaci. Zadano je bilo 65 pojedinačnih glagola, odnosno 65 parova.

Rezultati istraživanja prikazani su postotkom (tablica 2). Pokazuju visok stupanj točnosti u određivanju glagolskoga vida zadanih pojedinačnih glagola (78%) — netočnih je odgovora bilo 12%, a bez odgovora je ostalo 10% glagola. Međutim, ako se ispitanicima zadaju glagoli u paru, postotak prepoznavanja glagolskoga vida povećava se na 92%.

	Pojedinačni glagoli %	Glagoli u paru %
Točno	78	92
Netočno	12	3
Bez odgovora	10	5

Tablica 2: Određivanje vida zadanih glagola

Tablica 3 pokazuje glagole kod kojih je došlo do najveće promjene u broju točnih odgovora kod određivanja u paru u odnosu na pojedinačno određivanje.

Glagoli	Broj točnih odgovora		
	Pojedinačni glagoli	Glagoli u paru	Promjena
gasiti	4	10	+6
spuštati se	6	11	
svlačiti	5	10	+5
pročitati	12	10	
razumijevati	12	10	
dirati	11	9	
donijeti	10	8	-2

Tablica 3: Promjena u točnosti određivanja glagolskoga vida

Do najveće promjene u točnosti označavanja vida došlo je kod nesvršenih glagola *gasiti*, *spuštati se* i *svlačiti* čiji je glagolski vid, kada su bili navedeni samostalno, točno odredila trećina ili polovina ispitanika od ukupno 12 ispitanika: 4 (*gasiti*), 5 (*svlačiti*) i 6 (*spuštati se*). Kada su ovi glagoli bili navedeni zajedno sa svojim svršenim parom (*gasiti* — *ugasiti*, *spuštati se* — *spustiti se*, *svlačiti* — *svučiti*), glagolski im je vid točno odredilo 10 ili čak 11 ispitanika.

Zanimljivo je da je navođenje glagola u paru dovelo do smanjivanja točnosti određivanja vida za neke glagole. Glagolima *pročitati* i *razumijevati*, kada su bili navedeni pojedinačno, vid su točno odredili svi ispitanici, glagolu *dirati* samostalno je vid točno odredilo 11 ispitanika, a glagolu *donijeti* 10. Svaki od tih brojeva smanjio se za dva kada su ti glagoli bili navedeni sa svojim vidskim parom, što znači da je otprilike petina ispitanika imala više teškoća u određivanju vida paru nego pojedinačnomu glagolu.

Zašto je nekim glagolima vid lakše odrediti ako su navedeni u paru, a nekima ako su navedeni samostalno, kakvi su to glagoli (ili koji) i o čemu ovisi određivanje glagolskoga vida potrebno je posebno istražiti na većem broju glagola i s većim brojem ispitanika. Takvo bi istraživanje moglo donijeti važne spoznaje, ne samo za razumijevanje procesa usvajanja glagolskoga vida, već i za primjenu u nastavi.

3.3. Uporaba vida

Trećim se zadatkom željela istražiti točnost uporabe glagolskoga vida u rečeničnom kontekstu. Ispitanicima je zadano 12 glagolskih vidskih parova i 24 rečenice, za svaki par po dvije rečenice, jedna kojoj kontekstualno odgovara svršeni glagol i druga kojoj odgovara nesvršeni glagol. Takav tip zadatka omogućuje provjeru usvojenosti značenja glagola, odnosno uporabe

određenoga vida, s obzirom na kontekst, ali i usvojenost morfologije glagola, odnosno proizvodnju točnoga oblika.

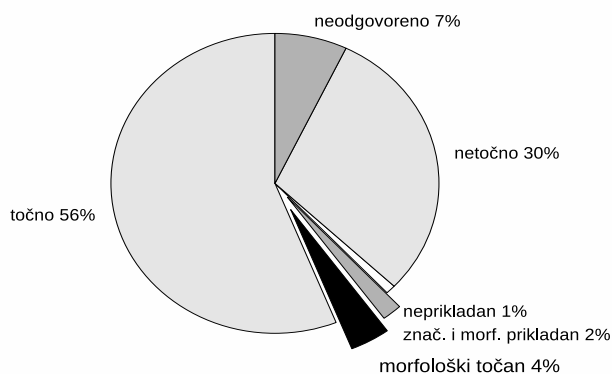
Rezultati uporabe glagola iskazani su brojem pojavnica (tablica 4). Ukupno je bilo 289 rečenica. Vidljivo je da su ispitanici prozivali 161 točnu pojavnicu. Drugim riječima, u 161 rečenici glagol je morfološki i vidski pravilno upotrijebljen. Netočno je proizvedeno 106 pojavnica, a 21 rečenica ostala je bez upisanih odgovora.

<i>Uporaba glagola</i>	<i>Pojavnice</i>
točno	161
netočno	106
neodgovoreno	21
<i>Ukupno</i>	288

Tablica 4: Uporaba glagola — broj pojavnica

Uporaba glagolskoga vida kod svakoga pojedinoga ispitanika pokazuje da je najveći broj točnih odgovora kod pojedinoga ispitanika bio 20 (83%), a najmanji 3 (12%). Prosječan je broj točnih odgovora bio 13 (55%).

Slika 2 pokazuje raščlanjeniji postotni udio odgovora. Vidljivo je da je 56% proizvedenih glagolskih pojavnica bilo točno, odgovarale su traženim oblicima, 30% bilo je netočno, a u 7% rečenica ispitanici nisu upisali niti jedan odgovor.

Slika 2: Uporaba glagola

Rečenice u kojima su upotrijebljeni kontekstualno prikladni, ali ne i traženi glagoli u pravilnome obliku čine 2%. Njihovom su uporabom ispitanici pokazali da znaju njihovo značenje, vid i pravilan oblik tih glagola. Pribroje li se točnim oblicima, postotak je točnosti 58%.

Uporaba morfološki pravilnih, ali značenjski netočnih i neprikladnih glagola (4%) pokazuje da ispitanici nisu usvojili njihovo značenje. Još su

veći stupanj neznanja pokazali oni ispitanici koji su u rečenicama rabili značenjski i morfološki netočne glagole (1%). Pribrojimo li ove dvije skupine glagola netočnim odgovorima, postotak je netočnih odgovora 35%.

Najviše su točnih odgovora ispitanici proizveli za glagole *posjetiti*, *osvojiti* i *nazivati*. Svi su ispitanici (12) morfološki i značenjski pravilno upotrijebili glagol *posjetiti*, a 10 ispitanika glagole *osvojiti* i *nazivati*. Najmanje je točnih odgovora, samo dva, bilo pri uporabi glagola *uspoređivati* i *pojavljuvati se* (prilog I). Kod najbolje usvojenih glagola dva su svršena (*posjetiti*, *osvojiti*), a jedan je nesvršeni (*nazivati*). Ti glagoli pripadaju najčešćim i najplodnijim vrstama *-iti/-im* i *-ati/-am*, što potvrđuje rezultate prethodnih istraživanja da se najbolje usvajaju glagoli koji pripadaju čestim, plodnim i predvidljivim vrstama (Novak 2002, Jelaska 2005.a).

S druge strane, nalošije su usvojeni glagoli *uspoređivati* i *pojavljuvati*, oba nesvršena, sa samo 2 točna odgovora. Ovi glagoli pripadaju brojnoj i predvidljivoj vrsti (*-ivati/-ujem*) pa po tome s njihovim morfološkim oblikom učenici ne bi trebali imati poteškoća. Međutim, kako se glagoli te vrste ne pojavljuju među najčešćim glagolima (samo su četiri glagola češća), dobiveni su rezultati u skladu s istraživanjem J. Novak (2002) koje je pokazalo da je usvojenost glagola ove skupine od 50% do 70%, ovisno o skupini ispitanika. Autorica smatra da je uzrok takvoj usvojenosti manja i rjeđa pojavnost ove vrste u unosu, što utječe na njihovo usvajanje. No, moguće je da je jedan od uzroka slabe usvojenosti i dodatno morfonološko pravilo koje je potrebno primijeniti da bi se dobio točan oblik. Istraživanja usvajanja imenske morfologije u hrvatskome kao drugome jeziku (Cvikić i Kuvač 2005) pokazala su upravo to: slabije i sporije usvajaju se one imenice kod kojih je uz osnovno (sklonidbeno) pravilo potrebno upotrijebiti i dodatno pravilo (glasovne pomjene).

3.3.1. Vrste odstupanja u uporabi glagola

Da bi se istražilo koliko su i kako ispitanici griješili u uporabi glagola, njihovi su odgovori prikazani u tablici 5. Vidljivo je da se u rečenicama pojavilo 75 različitih netočnih odgovora, čija je ukupna pojavnost 106. Zbog tako velike raznolikosti u ovome se radu ne će tumačiti svaki pojedinačni netočni odgovor, nego će raščlamba biti usmjerena na neke opće težnje i vrste odstupanja. Četiri se tipa odstupanja u odnosu na sam odabir glagola mogu samostalno promatrati, navedeni su u (8). Svi pokazuju neusvojenost pojedinih glagola kao leksičkih jedinica. Nisu navedena odstupanja koja se odnose na fleksijske oblike (npr. *prihvatiš* umj. *prihvatim*), bilo same, bilo u spoju s ostalim tipovima odstupanja.

- (8)
1. Uporaba kontekstualno neprikladnih glagola
 - i. točnoga oblika (npr. *zapiše* umjesto *snima*, *zaustavim* umj. *podizem*)
 - ii. morfološki neprikladnoga oblika (npr. *zapisivaju* umjesto *snimi*)
 2. Uporaba glagola glasovno netočne osnove
 - i. uslijed fonoloških zamjena (npr. *prihvađa-te* umj. *prihvaća-m*, *posježuje-m* umj. *posjećuje-mo*)
 3. Uporaba netočno tvorene osnove
 - i. iz osnove vidskoga para (npr. *nazva-ju* umj. *naziva-ju*)
 - ii. uslijed nepotrebnih dodatnih tvorba (npr. *prihvaćujemo* umj. *prihvaćamo*, *proizvađa* umj. *proizvodi*)
 - iii. uslijed analogije (npr. *pojavljaju* umj. *pojavljuju*, tj. *pojavititi* — **pojavljati* prema *javiti* — *javljati*)
 4. Zamjenjivanje vidskih članova para
 - i. u točnome obliku (npr. *snimi* umj. *snima*, *kazne* umj. *kaznjavaju*, *zove* umj. *nazove*)
 - ii. u netočnome obliku (npr. *kaznj* umj. *kazni*, *podizam* umj. *podignem*, *podignam* umj. *podizem*)

Uporaba kontekstualno neprikladnih glagola (1) pokazuje neusvojenost značenja samoga glagola ili netočno razumijevanje rečenice. Uporaba fonološki netočne glagolske osnove (2) pokazuju nedovoljnu ovladanost izrazom pojedinoga glagola ili propuste uslijed složenosti zadatka, dok samostalna tvorba nepostojećih osnova glagola (3) pokazuje morfološku osviještenost učenika, njihovu sposobnost da od usvojenih jezičnih elemenata proizvede nove, služeći se različitim tvorbenim i morfološkim pravilima.

Odstupanja u kojima se rabi neprikladan član vidskoga para (4) jedina su odstupanja u kojima je došlo do pogriješne uporabe vida. U primjerima kao (4.i) vid je pogriješan, ali je glagol morfološki točno upotrijebljen. Stoga bi se takva odstupanja mogla nazvati vidskim odstupanjima (tj. odstupanjima u vidu u užem smislu). Kako odstupanja u (4.ii) pokazuju i druga odstupanja, posebno morfološka (ali i fonološka), očito je da pokazuju prilično visoku neusvojenost tih leksičkih jedinica pa je neusvojenost vida samo jedna od popratnih pojava te neusvojenosti.

Tablice na kraju ovoga rada (prilog I) pokazuju da su se vidska odstupanja (označena su kurzivom) pojavila 22 puta, pa čine 20% svih odstupanja u zadatku. Potrebno je istražiti jesu li vidska odstupanja nastala zbog netočnoga određivanja vida pojedinoga glagola (ispitanik ne zna koji je od dva glagola svršeni, a koji nesvršeni) ili zbog neznanja o tome koji je glagolski vid potrebno rabiti u konkretnoj rečenici.

Ostalih je 80% odstupanja nastalo zbog neusvojenosti morfološkoga oblika glagola. Ona se očituje u neusvojenosti osnove, nastavaka, tematskih morfema ili njihovih spojeva. Ta se odstupanja mogu podijeliti u dvije

skupine s obzirom na točan (9) ili pogrješan odabir člana vidskoga parnjaka (10). Pri tome odstupanja u (9) pokazuju viši stupanj usvojenosti pojedinoga glagola nego odstupanja u (10).

(9) Točan glagolski vid, a netočni:

- i.* kategorija
 - glagolski oblik (npr. infinitiv *proizvoditi* umj. prezenta *proizvodi*)
 - broj (npr. jednina *snimi* umj. množine *snime*)
 - osoba (npr. *prihvatiš* umj. *prihvatim*)
- ii.* nastavak (npr. *uspoređivamu* umj. *uspoređujemo*)
- iii.* oblik korijena
 - fonološki (npr. *upo-treb-ite* umj. *upo-trijeb-ite*)
 - pravopisni (npr. *nasljedim* umj. *naslijedim*)
- iv.* tematski sufiks i vokal
 - sufiks izostavljen, vokal zamijenjen čestim prototipnim (npr. *pojavlj-a* umj. *pojavlj-uj-e*)
 - zamijenjeni su čestim prototipnim, kao kod glagola *-ati -am* (npr. *pojavlj-iv-a* umj. *pojavlj-uj-e*)
 - zamijenjeni su čestim neprototipnim, kao *-ivati* → *-ujem* (npr. *upotreblj-uj-e-m* umj. *upotreblj-av-a-m*)
 - tematski sufiks djelomično zamijenjen, vokal zamijenjen (npr. *kažnj-aj-u-ju* umj. *kažnj-av-a-ju*)
- v.* fonološki oblik osnove, a uz to još
 - nastavak (npr. *proizve* umj. *proizved-e-mo*)
 - tematski sufiks (npr. *upotreb-ij-a-m* umj. *upotreblj-av-a-m*)
- vi.* broj, a uz to još
 - fonološki oblik korijena (npr. *posjež-uj-e-mo* umj. *posječ-uj-e-m*)
 - tematski sufiks i tematski vokal (npr. *pojavlj-iv-a-ju* umj. *pojavlj-uj-e*)
 - fonološki oblik osnove (npr. *posježujem* umj. *posjećujemo*)
 - fonološki oblik osnove i osoba (npr. *prihvađate* umj. *prihvaćam*)

(10) Netočan vid i netočan:

- i.* glagolski oblik (npr. *je snimio* umj. *snima*)
- ii.* nastavak (npr. *snimau* umj. *snime*)
- iii.* fonološki oblik korijena (npr. *nazvaju* umj. *nazivaju*)
- iv.* tematski sufiks i vokal
 - sufiks izostavljen, vokal zamijenjen češćim prototipnim (npr. *podiz-a-m* umj. *podig-n-e-m*)
 - sufiks dodan, vokal zamijenjen drugim (npr. *pojavlj-iv-a* umj. *pojav-i*)
- v.* fonološki oblik osnove, a uz to još
 - nastavak (npr. *kažnj* umj. *kazni*)

Pojedina su navedena odstupanja jednostavna i mogu se pojaviti i kod izvornih govornika hrvatskoga, dok su druga vrlo složena i svjedoče o usvajanju vida i jezičnoj proizvodnji. Budući da su neke vrste odstupanja nastale i pri uporabi vidski točnoga i vidski pogrješnoga glagola jednake, čini se očitim da ispitanici nisu rabili vidski pogrješne glagole zato što su te glagole u velikome stupnju poznavali i mislili da su prikladnoga vida, nego zato što su pokušavali proizvesti točne glagola, odnosno njihove oblike, i vidske i ostale. K tomu, više je tipova odstupanja u vidski točnima (9), nego u vidski netočnim glagolima (10).

4. Stupnjevitosť usvajanja

Velik broj različitih vrsta odstupanja i različit stupanj njihove složenosti pokazuje da znanje glagolskoga vida nije jedinstveno i jednostavno, već se sastoji od mnoštva elemenata. Tako je i s ostalim obilježjima znanja glagola.

4.1. Glagoli istoga tipa

Važno je utvrditi da se ni glagoli ne usvajaju prema morfološkim tipovima, nego pojedinačno. To može pokazati i ovo istraživanje jer su pojedini glagoli istoga tipa usvojeni u različitim stupnjima (prilog I). Na primjer, najstroženiji glagoli (tipa *-ivati -ujem*) pojavljuju se s različitim ukupnim brojem odstupanja i različitim brojem različenica (tablica 5).

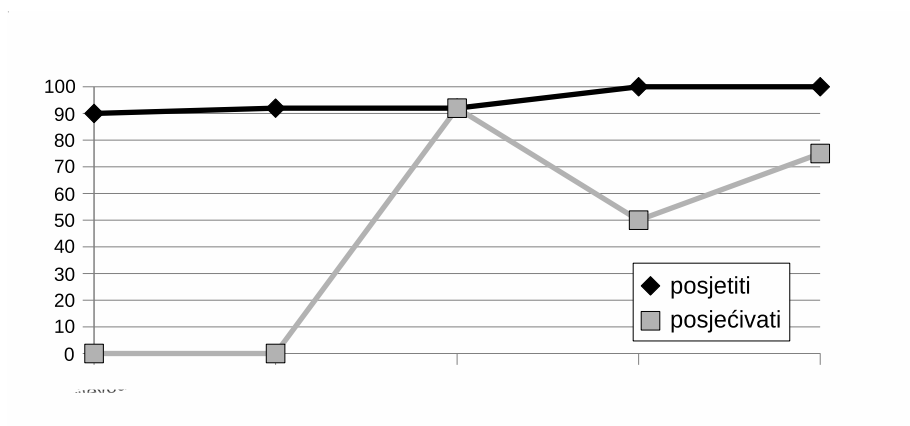
<i>Glagol</i>	<i>Traženi oblik</i>	<i>Točno</i>	<i>Bez odg.</i>	<i>Netočno</i>	<i>Značenjski</i>	<i>Vidski</i>	<i>Ostalo</i>	<i>Razl. izrazi</i>
nasljeđivati	<i>nasljeđuje se</i>	5	1	6	-	-	6	2
pojavljivati se	<i>pojavljuje se</i>	2	-	10	1	3	6	4
posjećivati	<i>posjećujemo</i>	6	-	6	-	-	6	3
uspoređivati	<i>uspoređujemo</i>	2	2	8	-	1	7	3

Tablica 5: Odstupanja u istovrsnim glagolima

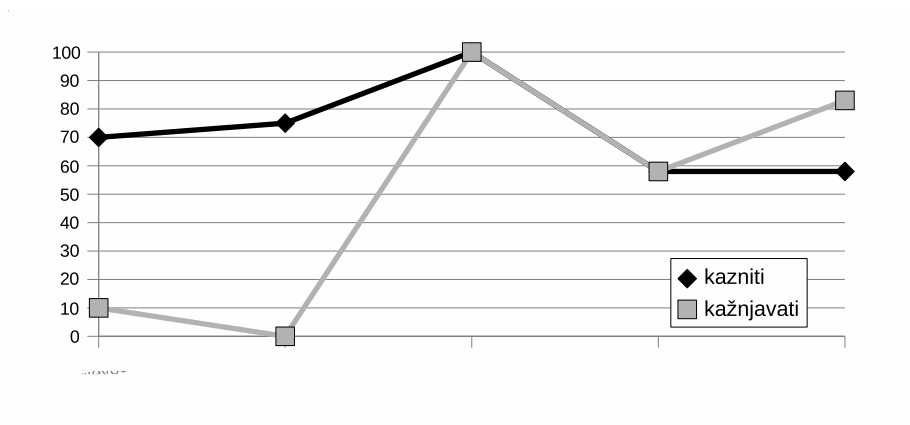
4.2. Glagolski vid

Da bi se pokazalo kako izgleda stupnjevito usvajanje glagolskoga vida kod tri konkretna glagolska vidska para, izdvojit će se istraživani elementi znanja glagolskoga vida i grafički prikazati njihova usvojenost: prijevod glagola, samostalno određivanje vida, određivanje vida u paru, uporaba glagola (točan vid), uporaba glagola (točna morfologija). Na okomitoj osi slika 3, 4. i 5. prikazan je postotak usvojenosti, a na vodoravnoj elementi znanja. Slika 3 grafički prikazuje usvojenost ovih elemenata za vidski par *posjetiti* —

posjećivati. Slika 4 prikazuje usvojenost elemenata vida za par *kazniti* — *kažnjavati*.

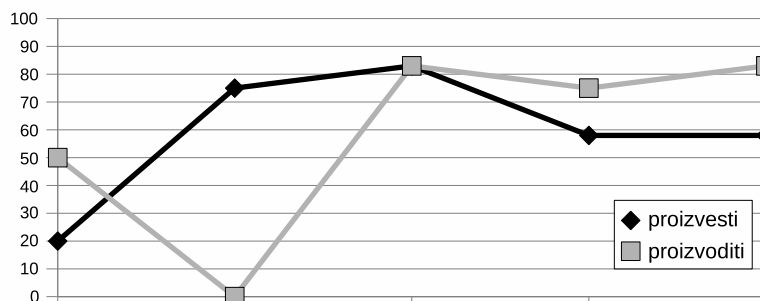

Slika 3: Usvojenost elemenata vida za par *posjetiti* — *posjećivati*

Slika 4: Usvojenost elemenata vida za par *kazniti* — *kažnjavati*

Slika 5 pokazuje usvojenost elemenata glagolskoga vida za par *proizvesti* — *proizvoditi*.

Slika 5: Usvojenost elemenata vida za par *proizvesti* — *proizvoditi*

Usporedba grafičkih prikaza usvojenosti jasno pokazuje da je ovih šest glagola kod istih govornika u istome trenutku usvojeno u različitim stupnjevima. Najviše sličnosti u usvojenosti pokazuju glagoli *posjećivati* i *kaznjavati* — razlika je neznatna, samo u prijevodu glagola (engleski *to visit* nitko nije preveo nesvršeno *posjećivati*, dok je *to punish* preveden i kao *kazniti* i kao *kaznjavati*). No njihovi su svršeni članovi para usvojeni u različitome stupnju. Glagol *kazniti* općenito je lošije usvojen nego glagol *posjetiti*, a njihove su razlike izrazite u točnosti uporabe glagola.

Glagolski par *proizvoditi* — *proizvesti* jako se razlikuje od druga dva para. Pri prijevodu su rabljena oba vida, i to nesvršeni znatno češće od svršenoga, a glagol *proizvoditi* znatno se češće pojavljuje u točnome obliku nego druga dva glagola.

Slike pokazuju i da je stupanj prepoznavanja, tj. određivanja vida za navedene glagole, znatno veći od mogućnosti njihove pravilne uporabe. Naime, glagolima *kazniti*, *proizvesti* i *posjetiti* vid je točno određen od 80% do 100%, a točnost je njihove uporabe od 60% do 100%. To potvrđuje da znanje o tome koji je glagol svršeni, a koji nesvršeni nužno ne znači da ga inojezični učenik može pravilno rabiti, bilo značenjski, bilo morfološki, bilo i jedno i drugo.

5. Zaključak

Istraživanje je potvrdilo početnu pretpostavku da se glagolski vid sastoji od više različitih elemenata znanja i da se ti elementi usvajaju istovremeno, ali u različitim stupnjevima. Pokazalo se da su učenici inojezičnoga hrvatskoga svjesni postojanja kategorije glagolskoga vida. No, značenje glagola uglavnom vežu uz jedan vid pa glagole prevode samo jednim članom vidsko-

ga para, premda ne uvijek i ne kod svih glagola. U prijevodima ispitanika prevladali su svršeni glagoli, što može biti posljedica samoga odabira glagola (njihova značenja) ili sklonosti učenika prema jednome vidu, što bi valjalo istražiti.

Učenici na srednjem stupnju znanja hrvatskoga u vrlo su visokome stupnju ovladali znanjem o glagolskome vidu pojedinoga glagola te su sposobni pravilno odrediti vid glagola i kada je on naveden samostalno, i kad je u paru. Općenito povećanje točnosti određivanja vida, a kod pojedinih glagola i dvostuko točnije kada su glagoli ponuđeni u paru, potvrđuje stav dijela stručnjaka da je glagole potrebno poučavati u paru te ih tako i navoditi u priručnicima. Međutim, ima pokazatelja da nije kod svih glagola tako. Trebalo bi istražiti o čemu to ovisi.

Ispitivanje uporabe glagola pokazalo je da je više od polovice ispitanih glagola točno uporabljeno. Većina odstupanja u uporabi nastala je zbog neusvojenosti oblika glagola. Naime, bez obzira jesu li ispitanici odabrali vidski točan ili pogrešan član para, griješili su pri proizvodnji njegova oblika.

Usporedba usvojenosti triju vidskih parova potvrdila je da se elementi znanja vida usvajaju usporedno (usvojeni su svi elementi), ali u različitome stupnju za različite glagole te da znanje o tome kojega je vida glagol ne znači i da će on biti pravilno upotrijebljen.

Prilog I: Tablice proizvedenih oblika u rečenicama

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	18	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
posjetiti	posjeti	12	-		
posjećivati	posjećujemo	6	-	posjetimo	3
				posježujem	1
				posjećivam	2

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	16	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
nazivati	nazivaju	10	-	nazvaaju	2
nazvati	nazove	6	2	zove	1
				pojavi se	3

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	16	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
podignuti	podignem	9	2	podizam	1
podizati	podizem	7	2	<i>podignem</i>	1
				podignam	1
				zaustavim	1

L. Cvikić i Z. Jelaska – Ovladavanje glagolskim vidom

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	16	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
osvojiti	osvojim	10	-	primim	1
				prihvatiti	1
osvajati	osvajaš	6	3	nazivaš	1
				nazove	1
				zapasivaš	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	16	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
proizvoditi	proizvodi	9	-	proizvoditi	1
				proizvađa	1
				<i>proizvede</i>	1
proizvesti	proizvedemo	7	1	<i>proizvodimo</i>	3
				proizve	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	14	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
snimati	snima	8	-	je snimio	1
				zapiše	1
				<i>snimi</i>	2
snimiti	snime	6	-	snima	2
				snimi	1
				snimau	1
				snimaju	1
				zapisivaju	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	14	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
kazniti	kazni	7	1	<i>kažnjava</i>	2
				kažnj	1
				kažnjaje	1
kažnjavati	kažnjava ju	7	-	<i>kazne</i>	1
				kažnavaju	1
				kažnjuju	1
				kažnja juju	1
				posjećivaju	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	13	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
naslijediti	naslijedim	8	1	naslijedim	2
				osvojim	1
nasljeđivati	nasljeđuje se	5	1	nasljeđiva se	5
				nasljeđivam	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	11	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
prihvatiti	prihvatim	6	1	prihvatiš	1
				<i>prihvaćam</i>	2
				prihvaćaš	1
				usporedim	1
prihvaćati	prihvaćam	5	-	<i>prihvatim</i>	4
				prihvaćujemo	1
				prihvaćate	1
				uspoređujem	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	10	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
usporediti	usporediti	8	1	<i>uspoređivati</i>	1
				zapisati	1
				nazvati	1
uspoređivati	uspoređujemo	2	2	uspoređivamo	5
				uspoređivamu	1
				uspoređujem	1
				<i>uspoređimo</i>	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	10	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
upotrebljavati	upotrebljavam	5	-	upotrebljam	2
				upotrebljujem	2
				ubotrebim	1
				upotrebijam	1
				osvajam	1
upotrijebiti	upotrijebite	5	2	upotrebite	1
				upotrjebite	1
				upotrebiš	1
				<i>upotrebljavate</i>	1
				prihvatite	1

<i>glagol</i>	<i>točno</i>	7	<i>bez odg.</i>	<i>netočan oblik</i>	<i>čest.</i>
pojavit se	pojavi se	5	2	pojavlja	1
				pojavljuje	1
				pojavljiva	2
				snima	1
pojavljivati se	pojavljuje se	2	-	pojavljiva	1
				pojavljiva,ju se	1
				pojavlja se	2
				pojavljaju	2
				<i>pojavi se</i>	3
				prihvaća	1

6. Literatura

- Alexander, R. i Elias-Bursać, E. (2006) *Bosnian, Croatian, Serbian: A Textbook with Exercises and Basic Grammar*, Madison: The University of Wisconsin Press.
- Andersen, R. W. (1991) Developmental Sequences: The Emergence of Aspect Marking in Second Language Acquisition, u T. Huebner i C. Ferguson (ur.) *Crosscurrents in second language acquisition and Linguistic Theories*, Amsterdam: John Benjamins.
- Bardovi-Harlig, K. (1992) The relationship of form and meaning: A cross-sectional study of tense and aspect in the interlanguage of learners of English as a second language, *Applied Psycholinguistics* 13, 253–278.
- Bardovi-Harlig, K. (1998) Narrative structure and lexical aspect: Conspiring factors in second language acquisition of tense-aspect morphology, *Studies in Second Language Acquisition*, 20, 471–508.
- Bardovi-Harlig, K. (2000) Aspect Hypothesis, *Language Learning* 50/1, 191–275
- Bardovi-Harlig, K. i Bergström, A. (1996) The acquisition of tense and aspect in second language and foreign language learning: Learner narratives in English (SL) and French (FL), *Canadian Modern Language Review* 52/2, 308–330.
- Bardovi-Harlig, K. i Reynolds, D. W. (1995) The role of lexical aspect in the Acquisition of Tense and Aspect, *TESOL Quarterly* 29/1, 107–131.
- Barić, E. i drugi (1997) *Hrvatska gramatika* (4. izd.), Zagreb: Školska knjiga.
- Bergström, A. (1995) *The expression of past temporal reference by English-speaking learners of French*, The Pennsylvania State University (doktorski rad).
- Comrie, B. (1976) *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cvikić, L. i Kuvač, J. (2005) The Acquisition of Croatian Masculine Noun Morphology in Croatian as Second Language, *Proceedings from VII. International Conference of Language Examination, Applied and Medicinal Linguistics*, Dunaujvaros, Hungary, 13–21.
- Cvikić, L. i Kuvač, J. (2007) Usvojenost hrvatskoga jezika u romske djece predškolske dobi, u Cvikić, L. (ur.) *Drugi jezik hrvatski*, Zagreb: Profil, 84–90.
- Čilaš, M. (2005) Usvajanje glagolskoga vida u hrvatskome kao drugome /stranome jeziku, *I. Hidis*, Zagreb (izlaganje).
- Engelsfeld, M. (1990) *Croatian through Conversation*, Zagreb: Mladost.
- Geld, R., Cvikić, L. (2004) Engleski i hrvatski glagolski sustav — što im je zajedničko?, *HDPL*, Split (izlaganje).
- Jelaska, Z. (2005.a) Glagolske vrste, u Jelaska, Z. i drugi: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 170–186.

- Jelaska, Z. (2005.b) Poučavanje hrvatskim glagolima i pravila, u Jelaska, Z. i drugi: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 341–353.
- Jelaska, Z. i Bošnjak, T. (2005) Glagolima od komunikacije do gramatike i obratno, 1. *HIDIS*, Zagreb (izlaganje).
- Jelaska, Z., Cvikić, L. i Musulin, M. (2005) Slavic Verb Aspect: A Step Too High for Native-like Speakers Competence? *EUROSLA*, Dubrovnik (poster).
- Jelaska, Z. i Opačić, N. (2005) Glagolski vid i vidski parovi, u Jelaska, Z. i drugi: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 152–170.
- Korom, M. (1998) *Kroatisch für die Mittelstufe* (2005. 3. prom. i prošir. izd.), München: Verlag Otto Sagner.
- Loos, E. E. i ostali (2003) *Glossary of linguistic terms*, LinguaLinks Library, Version 5.0, SIL International.
- Matasović, R. (ur.) (2002) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb: Novi Liber.
- Medved-Krajnović, M. (2006) EUROSLA 15 — Petnaesta godišnja konferencija Europskoga društva za drugi jezik, *Lahor* I/1, 128–132.
- Monnesland, S. (2003) Glagolski vid u hrvatskom jeziku, u Botica, S. (ur.) *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, Zagreb: FF press.
- Nation, I.S.P. (2001) *Learning Vocabulary in Another Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, D. (2003) *Teach yourself Croatian*, London: Hodder Education.
- Novak, J. (2002) *Učenje i usvajanje osnovnih glagolskih oblika u hrvatskome kao stranome i drugome jeziku*, Zagreb: Filozofski fakultet (magistarski rad).
- Novak-Milić, J. (2007) *Kategorija aspekta dvočlanih švedskih glagola u odnosu prema vidu hrvatskih glagola*, Zagreb: Filozofski fakultet (rukopis doktorskoga rada).
- Opačić, N. (2002) Vidski parovi u dvojezičnoj leksikografiji, *Filologija* 38/39, 115–123.
- Opačić, N. (2004) Za sustavnije rješavanje aspektualnosti u hrvatskom standardnom jeziku, u Stolac, D., Ivanetić, N., Pritchard, B. (ur.) *Suvremena kretanja u nastavi stranih jezika*, Zagreb — Rijeka: HDPL, 361–370.
- Raguž, D. (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Robinson, R. (1995) The aspect hypothesis revisited: A cross-sectional study of tense and aspect marking in interlanguage; *Applied Linguistics*, 16, 344–370.
- Salaberry, M. R. (1999) The development of past tense verbal morphology in classroom L2 Spanish, *Applied Linguistics* 20/2, 151–178.
- Schmiedtova, B. (2003) The use of aspect in Czech L2, <http://www.zas.gwz.berlin.de/papers/zaspil/articles/zp29/schmiedtova.PDF>

- Shirai, Y. (1995) Tense-Aspect Marking by L2 Learners of Japanese, *Proceedings of the Annual Boston University Conference on Language Development*, 19/2, 575–586.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Slabakova, R. (2005) What is so difficult about telicity marking in L2 Russian?, *Bilingualism: Language and cognition*, 8/1, 63–77.

The Complexity of Learning Verbal Aspect in Croatian as L2: Acquisition of verbal aspect features at the intermediate level

Verbal aspect is one of the most difficult features of Croatian, as well as other Slavic languages for L2 learners. It is due to the complexity of verbal pairs which include various linguistic levels: semantics, morphology, syntax and pragmatics. This paper discusses different elements of verbal aspect in Croatian that are acquired completely or partially by a group of Croatian L2 learners. The first part of the paper discusses previous research on verbal aspect in L2 in general, in Czech, in Russian and in Croatian. The second part of the paper analyses research on Croatian verbal aspect which consists of three research questions: the consciousness that Croatian has aspectual verb pairs, the recognition of verbal aspects when verbs are presented alone and in pairs, and the usage of proper aspect and form in context. The hypothesis that the knowledge of verbal aspect consists of different elements was confirmed, as well as the hypothesis that those elements were learned and acquired simultaneously but to different degrees. Croatian L2 learners knew that Croatian verbs include aspectual dimension, but they preferred only one member of the aspectual pair. Intermediate learners acquired Croatian aspect features; they were able to recognize aspect when verbs were presented alone and in pairs. As the results were better when verbs were presented in pairs, the preference some authors have for such an approach in teaching and learning is supported. The majority of errors found were based on inter-lingual morphological forms.

Key words: verbal aspect, Croatian as L2, imperfective and perfective aspect, aspectual pairs

Ključne riječi: glagolski vid, vidski parovi, vidski parnjaci, ovladavanje inojezičnim hrvatskim